

Η Κυπριακή ταυτότητα είναι γέννημα των ιστορικών εμπειριών του τόπου

Του κοινωνιολόγου **Αντρέα Παναγιώτου**

Η ΚΥΠΡΙΑΚΗ ταυτότητα παραμένει φαίνεται η ανομολόγητη πραγματικότητα του σήμερα στην Κύπρο - και ίσως το κλειδί για το μέλλον της. Αλλιώς δεν θα υπήρχε λόγος για τις υστερίες που παθαίνουν κατά καιρούς διάφοροι (κατά τα άλλα) ευγενείς Ελληνοπαθείς ή Τουρκοπαθείς με αυτό το φάντασμα που λέγεται «νεοκύπριοι» ούτε για τη λογοκρισία (σε στυλ ιεράς εξέτασης) που επιβάλλουν κατά καιρούς στις κυπροκεντρικές απόψεις. Φαίνεται ότι παρά τις τόσες αναγνώσεις πολλοί Ελληνοκεντρικοί - που θα έπρεπε να ξέρουν περισσότερα - δεν έχουν καταλάβει το στίχο του Βασίλη Μιχαηλίδη για την καταπίεση των ιδεών και της πολιτιστικής ταυτότητας:

«Το νιν αντάν να τρώει τη γη, τρώει τη γη θαρκέται / μα πάντα τζιέινο τρώεται, τζιαι τζιέινο καταλιέται»/

Η Κυπριακή ταυτότητα δεν πρόκειται να εξαφανιστεί με την καταπίεση, τη λογοκρισία και την παραπληροφόρηση. Απλά θα μείνει στα υπόγεια για ένα διάστημα. Άλλωστε δεν πρέπει να ξεχνούν ότι μια μέρα αποφασιστικής μεταλλαγής πολλών στον κυπροκεντρισμό, ήταν η 15 Ιουλίου 1974, όταν μερικοί άλλοι έλπιζαν ότι επιβάλλοντας τις γαλανόλευκες με τη βία θα έσβηναν την ιστορική μνήμη αυτού του τόπου.

Σ' αυτά τα πλαίσια το άρθρο του κ. Καζαμιά (24-25/8/92), με το οποίο απαντά στις απόψεις του Νεοκυπριακού Συνδέσμου για την εκπαίδευση ήταν μια ευχάριστη έκπληξη. Πρώτον το άρθρο είχε σοβαρά επιχειρήματα - κάτι στο οποίο δεν μας έχουν συνηθίσει τελευταία οι Ελληνοκεντρικοί που φαίνονται να ικανοποιούνται στην επανάληψη συνθημάτων, αφορισμών και απαιτήσεων να μιλούνε μόνο αυτοί. Και εδώ έγκειται και η δεύτερη έκπληξη: ότι ο κ. Καζαμιάς επιζητεί το διάλογο.

Θεωρώ τα επιχειρήματα του κ. Καζαμιά σημαντικά και πέρα απ' την εκπαιδευτική πολιτική, γι' αυτό θα διευρύνω συνειδητά τη συζήτηση. Τα επιχειρήματα του είναι μια εκλεπτυσμένη και αναλυτικά προσεγμένη παρουσίαση της Ελληνοκεντρικής άποψης για την κυπριακή ταυτότητα: ό,τι δηλαδή, είναι κάτι το «φτιαχτό» (αντί κάτι το «φυσικό», όπως το έθνος ας πούμε) το οποίο αν γίνει ηγεμονικό θα «επιβληθεί» στον πληθυσμό και θα οδηγήσει στον «αφελληνισμό» κ.ο.κ. Επιπλέον ο κ. Καζαμιάς απευθύνει μια ανοικτή πρόκληση η οποία αξίζει να απαντηθεί «Τι είναι η Κυπριακή ταυτότητα;».

Το άρθρο που ακολουθεί επιχειρεί να κάνει δύο πράγματα:

α) Επειδή θεωρώ το άρθρο του κ. Καζαμιά απ' τις καλύτερες εκφράσεις της ελληνοκεντρικής άποψης, κάνω μια προσπάθεια να το αναλύσω - να αναλύσω τις έννοιες και τις ρητορικές τεχνικές που χρησιμοποιεί, οι οποίες οδηγούν στην παραπλανητική και εκφοβιστική άποψη ότι η κυπριακή ταυτότητα θα «επιβληθεί». Η κεντρική αιχμή του δικού μου επιχειρήματος είναι ότι οι ρητορικές αντιπαραθέσεις στα ελληνοκεντρικά επιχειρήματα στηρίζονται σε μια ασαφή έννοια που αποφεύγουν μονίμως να προσδιορίσουν - την έννοια του έθνους. Διότι αν αναγκάζονταν να προσδιορίσουν το έθνος σαν πολιτιστική ταυτότητα (με τα σημερινά επιστημονικά δεδομένα και όχι αυτά του 19ου αιώνα) τότε θα αναγκάζονταν να παραδεχτούν ακριβώς το αντίστροφο: είναι η ελληνική και η τουρκική εθνική ταυτότητα που εισήχθηκαν και επιβλήθηκαν στην Κύπρο - είναι αυτές οι εθνικές ταυτότητες που εκφράζουν το κράτος και την εξουσία σήμερα. Η Κυπριακή ταυτότητα αντίθετα είναι γέννημα των ιστορικών εμπειριών αυτού του τόπου.

β) Το δεύτερο μέρος του άρθρου προσπαθεί να προσδιορίσει την κυπριακή ταυτότητα σαν συνθετική

και εισηγείται ένα πλουραλιστικό μοντέλο συνύπαρξης των πολιτιστικών ταυτοτήτων στην Κύπρο.

Μερικές φορές τα επιχειρήματα που ακολουθούν είναι γραμμένα με έντονο ύφος. Ο στόχος δεν είναι να θιγεί κανένας. Αυτές οι απόψεις προσφέρονται σαν πρόσκληση για περαιτέρω διάλογο. Ειλικρινά πιστεύω ότι ο πόλεμος τον οποίο έχουν ανοίξει οι Ελληνοκεντρικοί διανοούμενοι στην Κυπριακή ταυτότητα καθυστερεί και δυσκολεύει ένα αναπόφευκτο διάλογο που θα μπορούσε να ήταν πολύ δημιουργικός και για τις δύο πλευρές. Η Σαλαμίνα και η Αμαθούντα συνυπήρξαν στην αρχαιότητα και θα συνυπάρχουν στο μέλλον όταν ο Ελληνοκεντρισμός στην Κύπρο αποβάλει τις εφηβικές ανασφάλειες που του επιβάλλουν να πρέπει να τα βλέπει όλα ομοιόμορφα και γαλανόλευκα. Η ζωή είναι πολύ πιο περίπλοκη από τα χρώματα μιας σημαίας.

Ο φόβος της κυπριακής ταυτότητας

1) Οι ρητορικές αντιπαραθέσεις: έθνος-κράτος και «τεχνητές» ταυτότητες: Ο κ. Καζαμίας αφού αναγνωρίζει ότι η εθνικιστική προπαγάνδα στην εκπαίδευση δεν συνεισφέρει στην ειρηνική συμβίωση δύο κοινοτήτων με διαφορετικές γλώσσες και θρησκείες θέτει επί τάπητος τρία ασαφή εννοιολογικά ζητήματα (κατά τη γνώμη του) στην ανάλυση του Νεοκυπριακού Συνδέσμου:

α) Τι είδους κράτος θα στηρίξει το θεσμικό πλαίσιο της συνύπαρξης-συμβίωσης των δύο κοινοτήτων.

β) Ποια μορφή προώθησης (συναινετική-επιβολή) πρέπει να ακολουθήσει η δημιουργία και η εξάπλωση μιας «νεοκυπριακής» ταυτότητας - υποθέτοντας ότι αυτή η ταυτότητα μπορεί να βοηθήσει στη συνύπαρξη.

γ) Τι περιεχόμενο θα έχει αυτή η ταυτότητα;

Λέει χαρακτηριστικά ο κ. Καζαμίας:

«Ρωτάμε λοιπόν τους Νεοκύπριους: Ποια θα είναι η μη Ελληνική και θα προσθέταμε μη Τουρκική, Κυπροκεντρική «ιστορική μνήμη» που θα επιδιώξει να προάγει και να καλλιεργήσει μέσω του σχολείου και των άλλων ιδεολογικών μηχανισμών του, το νεοσύστατο κυπριακό κράτος;».

Αυτά τα τρία επιχειρήματα έχουν ένα εσωτερικό δομικό δέσιμο το οποίο οδηγεί στην παραπάνω ερώτηση. Ο στόχος, νομίζω είναι να καταδειχθεί ότι η κυπριακή ταυτότητα είναι κάτι το φτιαχτό, που θα επιβληθεί από την εξουσία (από ένα «τεχνοκρατικό κράτος»). Αυτός ο στόχος επιτυγχάνεται με διάφορα - γνωστά θα έλεγα - ρητορικά σχήματα αντιπαράθεσης.

Ας πάρουμε λοιπόν τη ροή των επιχειρημάτων του κ. Καζαμίας. Αφήνοντας ασαφή (απ' τη δική του πλευρά) τον όρο έθνος και την ιστορική διαμόρφωση αυτού του φαινομένου στην Κύπρο (το γεγονός δηλαδή ότι είναι εισαγόμενο και ότι ουσιαστικά επιβλήθηκε στον παραδοσιακό κυπριακό πληθυσμό του 19ου αιώνα) ο κ. Καζαμίας προχωρεί στη διατύπωση της θέσης ότι το κυπριακό κράτος της Ζυρίχης ή της ομοσπονδίας που θα έλθει (κάπως-κάποτε) θα είναι διεθνικό. Αφού δεν θα είναι έθνος-κράτος θα είναι τεχνοκρατικό-διαχειριστικό λέει ο κ. Καζαμίας. Εδώ επιχειρείται η πρώτη ρητορική αντιπαράθεση: Έθνος-κράτος σαν δείγμα μιας φυσικής - ιστορικής εξέλιξης και τεχνοκρατικό κράτος σαν κάτι το ξένο, το αφύσικο, το αναγκαίο. Πίσω δηλαδή στο ευκταίο και το εφικτό. Αυτή η αντιπαράθεση είναι φτιαχτή για δύο λόγους:

α) Υποθέτει ότι το έθνος-κράτος είναι μια φυσιολογική (χωρίς επιβολή) εξέλιξη και δείχνει να αγνοεί ότι το έθνος-κράτος είναι το κατ' εξοχήν τεχνοκρατικό κράτος.

β) Αποσιωπά το ότι το έθνος δεν είναι η μόνη (και ούτε καν η πιο δημοκρατική) μορφή έκφρασης της συλλογικότητας των πολιτών απέναντι σ' ένα τεχνοκρατικό κράτος. Η έννοια «λαός» είναι και πιο

δημοκρατική και πιο εκφραστική της κυπριακής εμπειρίας.

Ο αδιευκρίνιστος τρόπος που χρησιμοποιείται ο όρος έθνος οδηγεί στη δεύτερη ρητορική αντιπαράθεση:

Πώς θα εμπεδωθεί μια κυπριακή ταυτότητα, ρωτά ο κ. Καζαμίας, και εισηγείται δύο τρόπους-μοντέλα εμπέδωσης με δύο διευκρινιστικά παραδείγματα: το «συναινετικό» με τις ΗΠΑ και το μοντέλο της «επιβολής» με την Τουρκία σαν παράδειγμα. Η επιλογή και η πόλωση δεν είναι τυχαία βέβαια. Το συναινετικό ευκαταίρι μοντέλο αποδείχτηκε, μας λέει ο κ. Καζαμίας, ουτοπικό - τελικά οι ΗΠΑ δεν έχουν μια συναινετική ταυτότητα όπως διακηρύσσουν, αλλά μια λευκοκεντρική που επιβλήθηκε μέσα από διάφορους μηχανισμούς στους υπόλοιπους.

Αφού αυτό το μοντέλο είναι ανεφάρμοστο, λοιπόν, πάμε στο άλλο, αυτό της επιβολής - και το παράδειγμα εδώ (καθόλου τυχαίο βέβαια) είναι η Τουρκία - η βιαιότητα με την οποία οι νεότουρκοι και ο Αττατούρκ διαμόρφωσαν το τουρκικό έθνος απ' τα υπολείμματα της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Και έτσι δίπλα απ' το φόβο ότι ένα άψυχο τεχνοκρατικό κράτος θα φτιάξει μια πλαστή ταυτότητα, προστίθεται τώρα και ο φόβος της «καιόμενης Σμύρνης». Διότι φυσικά ο κ. Καζαμίας θα μπορούσε να επιλέξει οποιοδήποτε άλλο παράδειγμα επιβολής εκτός Τουρκίας. Η τελευταία όμως λειτουργεί σαν σκιάχτρο κινδύνου, «αφελληνισμού» κλπ. Σ' αυτό το πλαίσιο εντάσσεται και το άστοχο σχόλιο ότι οι «νεοκύπριοι» έχουν προκλητικό όνομα γιατί θυμίζουν τον όρο «νεότουρκοι». Ο κ. Καζαμίας ασφαλώς γνωρίζει ότι η προσθήκη «νέο» είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα του μοντερνισμού και ότι οι πρώτοι διδάξαντες στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου ήταν οι «νεοέλληνες». Αυτή η λογική και αυτά τα τεχνάσματα-αντιπαράθεσεις στη γενικότερη τους μορφή δεν είναι καθόλου άγνωστα τα τελευταία χρόνια στην κυπριακή κοινωνία. Εκφράζουν, θα έλεγα, τη νεοεθνικοφροσύνη μετά τον εξευτελισμό της πρωταρχικής της μορφής το 74. Ας εξετάσουμε λοιπόν πιο προσεχτικά την εννοιολογική ασάφεια και τη ρητορική δομή.

2) Έθνος και Επιβολή. Όποιος κατοικεί σε γυάλινο σπίτι δεν πετάει πέτρες: Το σημείο ταμπού είναι και το κλειδί για τη διερεύνηση των ψεύτικων διλημμάτων - το έθνος.

Το έθνος δεν είναι κάτι το αυτονόητο όπως το παρουσιάζει ο κ. Καζαμίας. Το έθνος αποτελεί μια συγκεκριμένη ιστορικά, πολιτιστική ταυτότητα που αναπτύσσεται στη μοντέρνα εποχή (και ιδιαίτερα τους δύο τελευταίους αιώνες) γύρω από ένα συγκεντρωτικό κράτος (ή την επιθυμία δημιουργίας ή ένωσης με ένα κράτος) και η οποία δημιουργεί την αίσθηση μιας φαντασιακής κοινότητας σε μια ομοιογενή (όσο το δυνατόν) κουλτούρα. Θα μπορούσε να αναφέρει κανείς διάφορες ποικιλίες ορισμών του έθνους, αλλά τα τρία στοιχεία που υπογραμμίστηκαν πιο πάνω (συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός, ρεαλιστική ή φαντασιακή ταύτιση με ένα κράτος, ομογενοποίηση της κουλτούρας) αποτελούν ιστορικά γεγονότα, τα οποία δεν μπορούν πλέον να αμφισβητηθούν. Υπάρχει βέβαια και η μυθολογία των ίδιων των εθνών - ότι είναι βιολογικές κοινότητες με χιλιετηρίδες ιστορίας κλπ τα οποία δύσκολα πλέον γίνονται αποδεχτά. Η πρόσφατη κοινωνική έρευνα έχει δείξει αρκετά καθαρά, ότι ακόμα και τα ιστορικά έθνη της Ευρώπης, όπως η Γαλλία (απ' όπου άλλωστε ξεκίνησε και η ιδέα του έθνους σαν πολιτιστικής ταυτότητας νομιμοποίησης του Μοντέρνου έθνους-κράτους, μόλις πριν 200 χρόνια) αποτελείται από τουλάχιστον 1/3 απογόνους αλλοδαπών[1] και ότι η διαμόρφωση του αγροτικού πληθυσμού απ' τις γλωσσικές, τοπικές, θρησκευτικές του ταυτότητες στην εθνική ταυτότητα του «Γάλλου» ήταν μια μακριά διαδικασία που κάλυψε ολόκληρο το 19ο αιώνα[2].

Όπως εύστοχα το θέτει ο Ernest Gellner:

«Είναι ο εθνικισμός που δημιουργεί τα έθνη και όχι αντίστροφα... Η βασική αυταπάτη του εθνικισμού είναι αυτή... Ο εθνικισμός είναι η γενική επιβολή της υψηλής κουλτούρας (high culture) ενώ προηγουμένως οι λαϊκές κουλτούρες γέμισαν τις ζωές της πλειοψηφίας και σε μερικές περιπτώσεις

ολόκληρου του πληθυσμού. Αυτό σημαίνει τη γενικευμένη διάχυση, μέσω των σχολείων, του ιδιώματος πλου καλλιεργείται/επιβλέπεται απ' την Ακαδημία που κωδικοποιείται για τις ανάγκες μιας ακριβούς γραφειοκρατικής επικοινωνίας. [Ο εθνικισμός] καθιερώνει μια απρόσωπη και ανώνυμη κοινωνία, όπου τα απομονωμένα, ανταλλάξιμα άτομα, κρατούνται μαζί λόγω αυτής της κουλτούρας που μοιράζονται»[3].

Κατά συνέπεια το έθνος-κράτος είναι όχι μόνο ένα τεχνητό δημιούργημα αλλά και το έθνος είναι η κατ' εξοχήν ιδεολογία του τεχνοκρατικού κράτους. Χρησιμοποίησα αυτό το απόσπασμα του Gellner διότι θεωρείται από τους κορυφαίους μελετητές σήμερα στον τομέα της εθνικής συγκρότησης. Θα μπορούσα να χρησιμοποιήσω και τον Max Weber[4] που παρακολουθώντας την προσπάθεια της Γερμανίας και άλλων ευρωπαϊκών εθνών να συγκροτηθούν σε ενιαία σύνολα στις αρχές του αιώνα, έλεγε τα ίδια. Σήμερα βέβαια έχουμε στοιχεία και έρευνες σχεδόν απ' όλες τις κοινωνικές επιστήμες που τεκμηριώνουν αυτές τις απόψεις[5].

ΕΚΑΝΑ αυτή τη σχετικά εκτενή αναφορά ελπίζοντας να αποφύγουμε σ' αυτό το διάλογο τις φαιδρότητες της περασμένης άνοιξης (μετά την επίμαχη εκπομπή του «Χωρίς Πλαίσια» στην οποία εμφανίστηκε) όταν «γέμισε ο τόπος» από «κοινωνιολόγους» που στην άνεση του μονόλογου που τους παρείχε η λογοκρισία που απαίτησαν και εφάρμοσαν, βάφτιζαν τα κυριότερα ρεύματα της κοινωνικής επιστήμης «περιθωριακά» και τα ιστορικά γεγονότα «ανιστόρητες απόψεις».

Ας επιστρέψουμε στην ανάλυση του κ. Καζαμιά αν και η αναφορά στην εθνικιστική υστερία της περασμένης άνοιξης δεν ήταν τυχαία. Ήταν ένα δείγμα του πως λειτουργεί το έθνος και (δυστυχώς για την ιστορία του ελληνικού έθνους) μερίδα των Ελλήνων διανοουμένων της Κύπρου.

Το έθνος λοιπόν, δεν είναι φυσικό φαινόμενο - ο κ. Καζαμιάς άλλωστε με τις δύο αναφορές του στην εμπέδωση των εθνικών ταυτοτήτων στις ΗΠΑ και την Τουρκία αναγνωρίζει ότι τα έθνη φτιάχνονται - δεν γεννιούνται οι άνθρωποι με το έθνος στο γενετικό τους κώδικα. Αλλά αν στη Γαλλία έπρεπε να καταπιεστούν οι τοπικές ταυτότητες ή έστω να επιβληθεί πολιτιστικά η εθνική ταυτότητα γιατί να αρνιόμαστε ότι κάτι ανάλογο συνέβηκε και εδώ; Οι Ρωμηοί[6] και οι Μουσουλμάνοι του 19ου αιώνα στην Κύπρο έμαθαν στον 20ό αιώνα δύο εισαγόμενες εθνικές ταυτότητες (την Ελληνική και την Τουρκική). Και αυτός ο διαχωρισμός ενθαρρύνθηκε απ' την πολιτική των Βρετανών αποικιοκρατών, ασχέτως αν το αρνιούνται σήμερα οι εθνικιστές. Είναι η αποικιοκρατία που μετέτρεψε τα θρησκευτικά (όχι γλωσσικά ή βιολογικά) μίλλετ σε εθνικές ομάδες διοικητικά[7]. Και σ' αυτό βέβαια ταυτίστηκε με τους παραδοσιακούς θεσμούς εξουσίας (λ.χ. Την εκκλησιαστική ιεραρχία και τη μουσουλμάνικη ελίτ) που για δικούς τους λόγους προώθησαν το διαχωρισμό (όπως η διάλυση της κοινότητας των Λινοβάμβακων, μιας αίρεσης που συνδύαζε στοιχεία τόσο του χριστιανισμού όσο και του Ισλάμ[8]). Αυτός ο διαχωρισμός που εμφανίζεται σήμερα σαν «φυσικός» ήταν ένα έγκλημα σε βάρος της Κύπρου και του πλούτου της ιστορικής, πολιτιστικής της παράδοσης. Οι δύο εθνικές ταυτότητες που εισήχθησαν στην Κύπρο διαχώρισαν ένα πληθυσμό που κατοικούσε για αιώνες σε μικτά χωριά με έντονη πολιτιστική αλληλεπίδραση, όπως μαρτυρούν βασικά στοιχεία στην κουλτούρα, όπως η κουζίνα, η λαϊκή αρχιτεκτονική, οι καθημερινές συνήθειες ή ακόμα και τα στοιχεία θρησκευτικής ανοχής και αλληλοσεβασμού. Ενός πληθυσμού του οποίου η ιστορία 3 αιώνων έχει πολύ περισσότερες στιγμές κοινών ταξικών αγώνων - ανεξαρτήτως θρησκευτικών διαχωρισμών - ενάντια στις ελίτ (1765, 1804, 1833, 1948) απ' ότι ενδοκοινοτικών διαμαχών[9]. Και τα σχολεία, σαν μηχανισμοί εμπέδωσης των εισαγόμενων εθνικών ιδεολογιών και προβολής της άλλης κοινότητας σαν «προαιώνιου εχθρού», έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στο διαχωρισμό[10].

Επιπλέον οι εισαγόμενες εθνικές ταυτότητες απέτρεψαν το γράψιμο και την κωδικοποίηση της κυπριακής διαλέκτου (η οποία θα μπορούσε να εξελιχθεί σε μια ελληνογενή αυτόνομη γλώσσα και των δύο κοινοτήτων μια και τη μιλούσαν Χριστιανοί και Μουσουλμάνοι). Και είναι ειρωνικό να

οδύρονται σήμερα οι Ελληνοκεντρικοί για την αναζήτηση ή χρήση 3ης γλώσσας (όπως τα αγγλικά) όταν η ιδεολογία τους είναι υπεύθυνη για την καταστροφή της πιθανότητας ανάπτυξης μιας ενδοκυπριακής (και μάλιστα ελληνογενούς και ομηρικής) γλώσσας για την επικοινωνία των δύο κοινοτήτων. Βέβαια το πιο θλιβερό είναι ο πρακτικός διαχωρισμός που επιβλήθηκε μετά το 74 και του οποίου οι ρίζες πάνε πίσω στην απώλεια της ευκαιρίας αυτοκυβέρνητης Το 1947 (πριν αρχίσουν οι διακοινοτικές συγκρούσεις) και στην υπονόμευση της Ανεξαρτησίας και της Δημοκρατίας από το 60 ως το 74. Και το θεωρώ χαρακτηριστικό της νοοτροπίας που δημιουργεί ο εθνικισμός ότι ούτε ένα συγγνώμη δεν έχει ακουστεί για όλα όσα υπόφερε ο τόπος, ούτε καν για την 15η Ιουλίου.

Φτάσαμε όμως εδώ που φτάσαμε. Οι εθνικές ταυτότητες είναι γεγονός στην Κύπρο. Ένας αιώνας εθνικής ιστορίας και εκπαίδευσης δεν ξεγράφονται και αν έχω επικεντρώσει την ανάλυση μου στην κριτική το έκανα για την ισορροπία του ιστορικού απολογισμού μια και η εθνικιστική υμνολογία είναι καθημερινή λιτανεία. Θα ήταν βέβαια παράβλεψη αν δεν αναφερθούν και τα θετικά, εκμοντερνιστικά στοιχεία που πρόσφεραν οι εθνικές ταυτότητες - και ιδιαίτερα τον αντιαποικιακό αγώνα του Ελληνοκεντρισμού στην Κύπρο ιδιαίτερα στην περίοδο 1940-1960.

3) Η έννοια του «κυπριακού λαού»: Αν μπορούμε να χωρίσουμε την πρόσφατη κυπριακή ιστορία σε 3 περιόδους θα μπορούσαμε να μιλήσουμε

α) για την παραδοσιακή εποχή της συμβίωσης που τελειώνει με της αρχές αυτού του αιώνα

β) με την περίοδο της επικράτησης των εισαγόμενων εθνικών οραμάτων που καλύπτει την περίοδο ως το 60

γ) και για την περίοδο της ανεξαρτησίας και της οριστικής διαμόρφωσης της μοντέρνας κυπριακής ταυτότητας.

Η Κυπροκεντρική τάση προσπαθεί να εκφράσει αυτή την τελευταία περίοδο μια ενοποιητική ταυτότητα δύο κοινοτήτων, που έχουν πια διαχωριστεί με γραμμές αίματος και που ωθούνται σε χειρότερες αντιπαραθέσεις από τον εθνικισμό. Παρά τις συνεχείς τραγωδίες (αποτέλεσμα μιας σχιζοφρενικής κατάστασης όπου ο εθνικισμός εξακολουθούσε να ηγεμονεύει με όνειρα από την Αθήνα και την Άγκυρα, σε μια ανεξάρτητη κοινωνία) έχει δημιουργηθεί και σαν όρος αλλά και σαν ταυτότητα πιστεύω η έννοια του «Κυπριακού λαού». Ο «λαός» υπερβαίνει τις ενότητες, χωρίς να τις εξαλείφει. Ο όρος «λαός» είναι πολιτικός όρος κατ' εξοχήν.

Αναφέρεται στη συλλογικότητα των πολιτών, η οποία είναι η πηγή της κυριαρχίας/εξουσίας. Το κράτος διαχειρίζεται αυτή την εξουσία, αλλά ο λαός αποτελεί τον κριτή της τήρησης του κοινωνικού συμβολαίου. Αντίθετα το έθνος μπορεί να χρησιμοποιηθεί σαν μια αφαιρετική έννοια, η οποία να προσδιορίσει το κράτος σαν την πηγή και τον εκτελεστή-εφαρμοστή της εξουσίας/κυριαρχίας.

Φυσικά δεν μπορούμε να πάμε πίσω στη Ζυρίχη - ο εθνικισμός και οι μονοδιάστατες εθνικές ταυτότητες που δημιούργησε μας οδήγησαν από το διαχωρισμό της κοινωνίας στο διαχωρισμό του νησιού. Δεν θα εκπλαγούμε αν διάφοροι ονειρεύονταν ακόμα τη διπλή ένωση ή την οριστική διχοτόμηση. Η αγάπη του Ελληνισμού και του Τουρκισμού μπορεί (και το απέδειξε στο παρελθόν) να είναι πάνω από την αγάπη αυτού του συγκεκριμένου νησιού και των ανθρώπων του. Δεδομένου του διαχωρισμού μιλάμε πλέον για διζωνική ή δικοινοτική ομοσπονδία. Ο στόχος ωστόσο της αντίληψης για ένα ενιαίο χώρο και λαό, βλέπει στο μέλλον. Η λύση θα είναι απλά το τέλος ενός βίαιου-στρατιωτικού διαχωρισμού. Το όνειρο μιας ενωμένης Κύπρου (σαν χώρου και σαν ανθρώπων) περνά πάνω από τις πληγές που άφησαν δεκαετίες εθνικισμού.

Άρα δε μιλάμε για κυπριακό έθνος, αλλά για λαό - για την ώρα τουλάχιστον. Τα έθνη είναι

μονοδιάστατες ενότητες και πολιτιστικές ταυτότητες και η κυπριακή εμπειρία κάθε άλλο παρά μονοδιάστατη είναι. Ο φόβος που δημιουργεί η κυπριακή ταυτότητα είναι διπλός σ' αυτά τα πλαίσια - είναι ο φόβος μιας πλούσιας ιστορικής παράδοσης που καταπιέστηκε απ' τον εθνικισμό (ο φόβος της μνήμης και του παρελθόντος) και ο φόβος του μέλλοντος, του νέου - μιας εποχής όπου την ιστορία μας θα τη γράφουμε εμείς εδώ και τώρα και όχι άλλοι για μας.

Οι εθνικές ταυτότητες είναι χρήσιμες ιδεολογίες για την εξουσία. Κάποιοι στο όνομα του Ελληνισμού και του Τουρκισμού, έχουν εξουσία (πολιτική και πνευματική). Κάποιοι λ.χ. σήμερα χρησιμοποιούν τον Ελληνισμό σαν μέθοδο μάρκετινγκ για να χειραγωγούν μερίδα ψηφοφόρων, αναγνωστών, ακροατών κλπ. Η καταπίεση της έννοιας της κυπριακής ταυτότητας, η παραπλανητική παρουσίαση της σαν αφύσικης, ξένης, περιθωριακής κλπ είναι μια άμυνα των προνομιούχων όπως θα έλεγε και ο Max Weber. Είναι το έθνος που είναι ξένο και εισαγόμενο και το οποίο προωθείται με τόσο πάθος από το κράτος που έφτιαξαν και επάνδρωσαν οι εθνικόφρονες του 60 και από την ελίτ των διανοουμένων που ήρθαν σπουδαγμένοι από την Αθήνα και Άγκυρα. Η κυπριακή ταυτότητα είναι γέννημα αυτής της κοινωνίας, αυτού του χώρου, αυτής της γης. Και αυτοί που την φοβούνται αντιστρέφουν την πραγματικότητα.

ΕΙΝΑΙ ειρωνικό οι Ελληνοκεντρικοί και οι Τουρκοκεντρικοί που προώθησαν μια πολιτιστική ισοπέδωση των ενδογενών κουλτούρων της Κύπρου, να μιλούν για μελλοντική επιβολή της Κυπριακής ταυτότητας. Όποιος κατοικεί σε γυάλινο σπίτι, δεν πετάει πέτρες.

Ένα πλουραλιστικό μοντέλο για την

κυπριακή ταυτότητα

1) Εθνική (National) και εθνιστική (ethnic) ταυτότητα: Έλληνες, Τούρκοι, Κύπριοι: Η κυπριακή ταυτότητα για ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού της Κύπρου δεν είναι κάτι που θα δημιουργηθεί, είναι ήδη μια πραγματικότητα. Αυτή την πραγματικότητα την παραδέχονται και πολλοί Ελληνοκεντρικοί, οι οποίοι είτε το αναφέρουν με έντονα και συχνά παραπλανητικά χρώματα. Χαρακτηριστικό της δεύτερης αντιμετώπισης είναι και η πρόσφατη ανταπόκριση του Χ. Μιχαηλίδη στην Ελευθεροτυπία των Αθηνών στις 24 Ιουλίου.

«Ο Γιώργος Θεοχάρους είναι από εκείνους (και είναι πολλοί) που πιστεύουν ότι για όλα τα κακά της Κύπρου ευθύνονται οι Έλληνες, κατά πρώτον λόγον, και οι Αγγλοαμερικάνοι κατά δεύτερο. Παραδέχεται δε ανοικτά ότι εγώ, ως Έλληνα, δεν θεωρούμαι αδελφός, εν αντίθεση με κάποιον Τουρκοκύπριο με τον οποίο λέει, αισθάνεται ότι τον συνδέουν περισσότερα πράγματα».

Θα ήταν βέβαια πιο δίκαιος και ακριβής ο κ. Μιχαηλίδης (αν ήθελε πραγματικά να δώσει μια εικόνα της κυπροκεντρικής ταυτότητας) αν τόνιζε την αντιπάθεια και προς τον Ελληνοκεντρικό και προς τον Τουρκοκεντρικό εθνικισμό, αλλά το άρθρο του γενικά έχει τα στοιχεία της καρικατούρας και της προκατάληψης. Τονίζω απλά το γεγονός ότι αναγνωρίζει το μέγεθος του λαϊκού αισθήματος - «σαν και αυτόν υπάρχουν πάρα πολλοί στην Κύπρο. Τόσο πολλοί, μάλιστα, που θα ήταν ανοησία μας να μη λάβουμε υπόψιν τα όσα λένε, τα όσα πιστεύουν».

Το φαινόμενο της Κυπριακής ταυτότητας είναι υπαρκτό και ούτε περιορίζεται σε μια παράταξη ούτε στη δικιά μας κοινότητα. Άλλωστε είναι ο κύριος Όζκιουρ που δήλωσε πρόσφατα στην Άγκυρα «Μητέρα Πατρίδα για μένα είναι μόνο η Κύπρος».

Τίθεται βέβαια το ερώτημα τι είδους ταυτότητα είναι η κυπριακή αν δεν είναι εθνική; Όπως ανέφερα και πιο πάνω ο κύριος πόλος αναφοράς της στο συλλογικό επίπεδο είναι ο «κυπριακός λαός», μια έννοια που περιλαμβάνει και τις δύο κοινότητες. Δεν αποτελεί ωστόσο μόνο πολιτική ταυτότητα -

είναι και πολιτιστική. Κατ' αρχήν βρίσκεται σε αντιπαράθεση με την Ελληνική και την Τουρκική εθνική ταυτότητα. Έχουμε να κάνουμε ουσιαστικά με τρεις ταυτότητες σ' αυτό το νησί - Ελληνική, Τουρκική, Κυπριακή. Οι δύο πρώτες είναι εθνικές (national) η Τρίτη θα μπορούσε να αποκληθεί εθνιστική (ethnic) - ένας όρος που χρησιμοποιείται τα τελευταία χρόνια στις κοινωνικές επιστήμες για να περιγράψει πολιτιστικές ομάδες, κοινότητες ή υποκοινοτόμους οι οποίες με βάση κάποια κοινά πολιτιστικά, γεωγραφικά ή ιστορικά στοιχεία διεκδικούν αυτονομία από το έθνος-κράτος που τις περιβάλλει ή καταπιέζει[11]. Η βασική διαφορά μεταξύ εθνικής (national) και εθνιστικής (ethnic) είναι δομική: τα έθνη (nations) είναι συγκεντρωτικά πολιτικά και ισοπεδωτικά-ομοιογενοποιητικά πολιτιστικά φαινόμενα, ενώ οι εθνιστικές ομάδες (ethnic groups) διεκδικούν πολιτιστική αποκέντρωση. Στην κυπριακή περίπτωση η κυπριακή ταυτότητα διεκδικεί μια πολιτιστική αυτονομία απ' τις εθνικές ιδεολογίες των Αθηνών και της Άγκυρας και μια πολιτική αποκέντρωσης/ανεξαρτησίας απ' τα εθνικά κέντρα. Η κυπριακή ταυτότητα μ' αυτή την έννοια είναι απάντηση στην εξάρτηση και την ομοιογενοποίησης που προώθησαν οι δύο εθνικές ταυτότητες στην Κύπρο.

Είναι αναπόφευκτο, νομίζω, ότι για ένα χρονικό διάστημα αυτές οι τρεις ταυτότητες θα συνυπάρχουν στην Κύπρο. Το θέμα είναι τι ρόλο θα παίξει η κυπριακή ταυτότητα σ' αυτά τα πλαίσια. Εάν συνεχιστεί η καταπίεση και η λογοκρισία γύρω από την κυπριακή ταυτότητα και η καταστροφική διχοτομική λειτουργία του εθνικισμού κατά πάσα πιθανότητα θα εξελιχθεί σε εθνική. Ήδη οι σχέσεις της με την Ελληνική και την Τούρκικη είναι ανταγωνιστικές λόγω της αντιμετώπισης της από τους οπαδούς των δύο εθνικών ταυτοτήτων. Αν συνεχιστεί η σημερινή κατάσταση δεν θα μου φανεί καθόλου απίθανο να κλείσει και η κυπριακή ταυτότητα τα σύνορα της απέναντι στον Τουρκισμό και τον Ελληνισμό και συνδυάζοντας τα στοιχεία της πολιτικής (λαός) και πολιτιστικής ταυτότητας (ethnic group) να μεταλλαχθεί σε έθνος με μια δικιά του ιστορική μυθολογία και με πολιτιστικό στόχο την πλήρη ανεξαρτησία της Κύπρου απ' την Ελλάδα και την Τουρκία. Αυτά τα τελευταία 30 χρόνια ανεξαρτησίας (έστω και περιορισμένης) είναι πια ένα ιστορικό γεγονός που δεν μπορεί να εξαλειφθεί. Και όσοι ονειρεύονται διπλές ενώσεις και μόνιμες διχοτομήσεις, καλά κάνουν να το συνειδητοποιήσουν αν δεν θέλουν να βρεθούν στο μέλλον μπροστά σε ένα Κυπριακό ανταποικιακό κίνημα ενάντια στις «μητέρες πατρίδες». Οι χώρες της Βαλτικής είχαν μόνο 20 χρόνια αυτόνομου βίου σαν Δημοκρατίες - κράτησαν όμως αυτό το σύντομο βίο στη συλλογική μνήμη για τις δεκαετίες που ακολούθησαν παρά τις διεθνείς συγκυρίες και παρά τα όσα έλεγαν η σοβιετική εκπαίδευση και τα ΜΜΕ.

Αντί αυτής της ανταγωνιστικής σχέσης ωστόσο η κυπριακή ταυτότητα θα μπορούσε να διαμορφωθεί σαν ο συνδετικός κρίκος ανάμεσα στις δύο εθνικές ταυτότητες - σαν μια Μεταμοντέρνα πολιτιστική ταυτότητα που θα συνθέτει τις διαφορές και θα λειτουργεί σαν γέφυρα. Για να λειτουργήσει έτσι πρέπει να γίνει ηγεμονική, αλλά όχι με την επιβολή (η επιβολή είναι χαρακτηριστικό των εθνών και μόνο αν μεταλλαχθεί έτσι η κυπριακή ταυτότητα θα λειτουργήσει με αυτό τον τρόπο). Το μοντέλο που ταιριάζει στην κυπριακή ταυτότητα όπως αποδεικνύεται από 10,000 χρόνια ιστορία είναι ένα πλουραλιστικό μοντέλο αποδοχής του διαφορετικού σ' ένα μωσαϊκό κουλτούρων.

Χαρακτηριστικά της κυπριακής ταυτότητας

Ας μου επιτραπεί να οριοθετήσω (όπως εγώ βλέπω τουλάχιστον) τις ρίζες της κυπριακής ταυτότητας για να δείξω πως το πλουραλιστικό μοντέλο είναι η πεμπτούσια της κυπριακής εμπειρίας. Αυτό το μοντέλο δεν αναιρεί τον Ελληνισμό και τον Τουρκισμό σαν πολιτιστικές ταυτότητες - τους αρνείται όμως την ολοκληρωτική επιβολή με την οποία λειτουργούν σήμερα. Και όντως αν ο Νεοελληνισμός θέλει να είναι συνέχεια του Αρχαίου δημοκρατικού πνεύματος και του «Αγαπάτε Αλλήλους» του Χριστιανισμού δεν έχει τίποτα να φοβηθεί. Αν όντως, όπως λέει ο Ν. Ορφανίδης «ο Ελληνισμός υπάρχει στο βαθμό της διάνοιξης ή επικοινωνίας με τους άλλους»[12]

τότε σε μια Κύπρο γέφυρα πολιτισμών ίσως γνωρίσει τη δεύτερη αναγέννηση του. Η αρχαία Σαλαμίνα έγινε δεύτερη Αθήνα σ' ένα νησί που εκτός από Έλληνες, κατοικούσαν αυτόχθονες Κύπριοι και Φοίνικες. Γιατί λοιπόν να μην μπορεί να επαναληφθεί το αρχαίο μεγαλείο;

Ποια είναι λοιπόν τα συστατικά στοιχεία της Κυπριακής ταυτότητας που εμφανίζονται από τις κουβέντες του καφενέ έως τα κείμενα Ε/Κ και Τ/Κ διανοομένων; Νομίζω ότι μπορούμε να διακρίνουμε 3 βασικά στοιχεία: την πρωταρχική ταύτιση με την Κύπρο σαν ενιαίο γεωγραφικό και ιστορικό χώρο, την οριοθέτηση της Κυπριακής εμπειρίας σαν γέφυρας ανάμεσα στην Ανατολή και τη Δύση με την ταύτιση με την Ανεξαρτησία και τους αγώνες για τη διατήρηση της.

α) Η πρωταρχική ταύτιση με το γεωγραφικό χώρο της Κύπρου: Για τους Κύπριους ο χώρος Κύπρος είναι «ιερός» και υπεράνω διαφορών γλώσσας και θρησκείας. Ο τελευταίος όρος που προστέθηκε στο πολιτικό λεξιλόγιο σ' αυτό τον τομέα είναι ο όρος «κοινή πατρίδα».

Στη γενικότερη έννοια ο όρος εκφράζεται από το στίχο του Κυριακού Μάτση:

«Να γιατί δεν γνολιάζομαι αν τη γη αυτή την ζουν Τούρκοι για Έλληνες. Εκείνο που έχει αξία είναι να τη ζουν αυτοί που την ποτίζουν με τον ιδρώτα τους και να περπατούν πάνω της διαφεντευτές της, κυριαρχεί της».

Η ιστορική σημασία αυτής της ταύτισης με το χώρο του νησιού έγκειται σε μια ολική προσέγγιση της κυπριακής ιστορίας που δεν ακρωτηριάζει την ιστορική εμπειρία για να δικαιώσει την *arriori* θέση ότι η Κύπρος είναι Ελληνική ή Τουρκική. Η Κύπρος ήταν πάντα ένα μωσαϊκό κουλτούρων. Ο Ηρόδοτος λέει λ.χ. για τις εθνότητες στην Κύπρο στην αρχαιότητα.

«Άλλοι κατάγονται από τη Σαλαμίνα και τις Αθήνες, άλλοι απ' την Αρκαδία, άλλοι απ' την Κύνθο, άλλοι από τη Φοινίκη και άλλοι απ' την Αιθιοπία, όπως αυτοί οι ίδιοι Κύπριοι λεν»[13].

Ο γεωγράφος Σκύλαξ τον 4ο π.Χ. αιώνα αναφέρει ότι:

«Κατά την Κιλικία είναι η νήσος Κύπρος και οι πόλεις σ' αυτήν είναι οι εξής: Η Σαλαμίς Ελληνική... η Καρπασία, η Κερύνεια, η Λάπηθος των Φοινίκων και οι Σόλοι... το Μάριον Ελληνικές, η Αμαθούς αυτόχθονες (αρχαίοι Κύπριοι). Υπάρχουν και άλλες στο εσωτερικό Ελληνικές».[14]

Ο δε Γ. Λουκάς (ο οποίος είναι Ελληνοκεντρικός) αναφέρει στο λεξικό του: «Μαρτίνοσ δε ο Κρούτσιοσ, ο αναμορφωτής των Ελληνικών γραμμάτων εν Γερμανία, λέγει, κατά τον Λακρουά ότι κατά τον 6ο αιώνα μ.Χ. εν Κύπρω ομιλείτο η Ελληνική, η Ιταλική, η Αρμένικη, η Χαλδαϊκή και η Αλβανική»[15].

Ιστορικά η Κύπρος υπήρξε πάντα ένας χώρος πολιτιστικής συνύπαρξης και αλληλεπίδρασης. Γιατί να μην είναι και οι εμπειρίες των Μαρωνιτών, των Λατίνων και των Λινοβαμβάκων (για να αναφέρουμε μερικές κοινότητες μετά το 1000 μ.Χ.) σημαντικές στην αφήγηση, κατανόηση και ερμηνεία της κυπριακής ιστορίας; Δεμ ήταν πάντοτε αυτές οι κοινότητες μειοψηφίας του 1-2% ή ανύπαρκτες όπως τώρα οι Λινοβάμβακοι (και δεν είναι άσχετοι οι σημερινοί «εθνικοί εχθροί» με τον περιορισμό αυτού του πολιτιστικού πλούτου του νησιού στον 20ό αιώνα).

Το κοινό όλων αυτών των εμπειριών είναι αυτός ο χώρος. Και η κυπριακή ταυτότητα απ' αυτό τον πλούτο αντλεί την ιστορική της δυναμική. Είναι τα σημάδια αυτής της μνήμης που έκαναν και κάνουν τις εισαγόμενες εθνικές ταυτότητες τόσο επισφαλείς και που γέννησαν απ' τη δεκαετία του 1920 τα πρώτα σημάδια κυπροκεντρισμού με τη μορφή της αντίστασης στον εθνικισμό ή με τον τοπικισμό.[16]

β) Η εμπειρία της πολιτιστικής γέφυρας: Η μνήμη ότι η Κύπρος δεν υπήρξε ποτέ μονοδιάστατη ιδιοκτησία μιας κοινότητας / ταυτότητας (που εκφράζεται και στη σημερινή θλιβερή εποχή με την παρουσία δύο κατά τα άλλα ομοιόμορφων εθνικών λόγων να επιμένουν ότι η Κύπρος είναι ελληνική ή τουρκική) οδηγεί στη συνθετική ταυτότητα του Κύπριου η οποία αντιλαμβάνεται τον εαυτό της σαν γέφυρα ανάμεσα στον Τουρκισμό και τον Ελληνισμό σαν ακραίους πόλους.

Αυτή η σύνθεση που έχει ήδη τους Ε/Κ και Τ/Κ ήρωες της (που σκοτώθηκαν απ' τους εθνικιστές των δύο κοινοτήτων από το 58 ως το 74) μπορεί να αποτελέσει το κομβικό σημείο έλξης για να γίνει η Κύπρος μια πραγματική γέφυρα πολιτισμών ανάμεσα στην Ανατολή και τη Δύση. Και ίσως δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η Κύπρος είναι το τελευταίο σημείο σύνδεσης ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία, δύο μοντέρνων εθνών-κρατών που γεωγραφικά ήταν για αιώνες (απ' την αρχαία εποχή) ενιαίο πολιτιστικό και πολύ συχνά διοικητικό σύνολο. Όπως δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η συμβίωση των σημερινών «εχθρών - εθνών» στην Κύπρο ήταν για αιώνες όχι απλά αρμονική, όπως έχουμε αναφέρει, αλλά με έντονα παραδείγματα πολιτιστικής αλληλεπίδρασης και κοινών κοινωνικών αγώνων που φτάνουν ως το 1948.

Αυτά τα στοιχεία συνθέτουν την «κοινή μνήμη» και «παράδοση» τα οποία όμως αποκτούν σίγουρα νέο περιεχόμενο στα πλαίσια της ανεξαρτησίας. Γιατί τώρα δεν τίθεται πια μόνο το ζήτημα της πολιτιστικής συνύπαρξης. Τίθεται και το ζήτημα ότι επιτέλους μετά από 2500 χρόνια αποικιοκρατίας μπορούμε να διεκδικήσουμε μια θέση στον κόσμο σαν αυτόνομη κοινωνία - μπορούμε να «δημιουργούμε τη δικιά μας ιστορία» αντί να πας την επιβάλουν οι άλλοι. Και η εμπειρία της γέφυρας εκτός απ' τη δυνατότητα συνύπαρξης που παρέχει, μας δίνει και τη δυνατότητα να δημιουργούμε μέσα απ' την πρό(σ)κληση της παρουσίας του άλλου - η ίδια η διαλεκτική των ιστορικών αντιθέσεων μπορεί να δημιουργήσει το «θαύμα» - την Κύπρο σαν πολιτιστικό κέντρο της Ανατολικής Μεσογείου.

Αυτή, πιστεύω, είναι και η ιστορική δυναμική των τάσεων για «επαναπροσέγγιση» που εκφράζεται περισσότερο απ' την προσπάθεια διάφορων ομάδων επαγγελματιών για επαφή και ειλικρινή διάλογο ανάμεσα στις 2 κοινότητες, παρά απ' τις διακηρύξεις των πολιτικών.

γ) Ανεξαρτησία

Το 1960 αξίζει να εκτιμηθεί για αυτό που είναι: Ένα μοναδικό γεγονός στην κυπριακή ιστορία. Για πρώτη φορά μετά από 2500 χρόνια είχαμε τη δυνατότητα να αυτοκυβερνηθούμε. Πρέπει βέβαια να σεβαστούμε τις εθνικές ιδεολογίες που κυριάρχησαν στον ανταποικιακό αγώνα παρά τα ιστορικά τους λάθη (διαχωρισμός, απώλεια ευκαιρίας αυτοκυβέρνησης το 47). Ήταν ιδεολογίες εκμοντερνιστικές και το ότι ήθελαν να προσαρτήσουν την Κύπρο σε άλλο κράτος ίσως να είναι κατανοητό στα πλαίσια των συγκεκριμένων δεδομένων της εποχής. Είναι όμως και αυτά μέρος της κυπριακής ιστορίας και αξίζουν το σεβασμό. Η απαίτηση όμως να είναι αυτοί οι αγώνες υπεράνω κριτικής είναι χαρακτηριστική της αυταρχικής νοοτροπίας του εθνικισμού.

Η ανεξαρτησία όταν έγινε εμπειρικό βίωμα αγκαλιάστηκε απ' την πλειοψηφία των κατοίκων της Κύπρου. Με τους Ε/Κ ήταν φανερό στο ανεξαρτησιακό κίνημα που αναπτύχθηκε γύρω απ' τον Μακάριο και ενάντια στη διπλή Ένωση. Και θα ήταν το ίδιο φανερό στους Τ/Κ αν οι εθνικιστές και των δύο πλευρών δεν αλληλοβοηθούνταν στο να τους κλείσουν στα γκέττο της ΤΜΤ. Καθ' όλη τη διάρκεια της ανεξαρτησίας, αυτών των 30 χρόνων η διαπίστωση ότι μπορούμε να ζήσουμε ελεύθεροι χωρίς να είμαστε επαρχία κάποιου άλλου κράτους όπως τις προηγούμενες χιλιετίδες έχει γίνει υπαρξιακό βίωμα. Το πείραμα της ανεξαρτησίας πέτυχε - όχι μόνο οικονομικά αλλά και πολιτιστικά (στο βαθμό που το άφησε ο εθνικισμός). Θα αναφέρω χαρακτηριστικά το σχόλιο του Κυριάκου Χαραλαμπίδη για το τι ακολούθησε την ανεξαρτησία στον πολιτιστικό τομέα:

«Με τη στροφή που σημειώθηκε από τη μέρα της ανακήρυξης της Κυπριακής Δημοκρατίας, γνωρίσαμε μια επανάσταση στον πνευματικό τομέα που έχει τις διαστάσεις μιας ιμπρεσιονιστικής αντίληψης του κόσμου, μιας δίψας για ζωή, για κίνηση, για δημιουργία που αντιμάχεται στη στατικότητα και το ημίφως της περασμένης εποχής»[17].

Η πραγματική ζωή όμως ήταν διαχωρισμένη απ' την επίσημη ιδεολογία του κράτους. Το σχολείο, ο στρατός, το κράτος επέμεναν να είναι ελληνικά (η τούρκικα στους θύλακες) - η ζωή, η πραγματική ιστορική εμπειρία, ήταν κυπριακή. Η κυπριακή ταυτότητα είναι γέννημα αυτής της εμπειρίας και ο λόγος της που άρχισε να διαμορφώνεται μετά το 74 είναι κατ' εξοχήν ανεξαρτησιακός. Και θα γυρίζει πάντα στην περίοδο 60-74 για να αντλεί έμπνευση και οράματα. Και αυτά τα οράματα όπως και τότε έτσι και τώρα και στο μέλλον θα είναι πλειοψηφικά - το πάθος για μια ενωμένη (όχι διχοτομημένη) ανεξάρτητη Κύπρο πηγάζει απ' αυτά. Το ότι σήμερα η φρασεολογία αυτών των οραμάτων (ανεξαρτησία, όχι στη διχοτόμηση) χρησιμοποιείται και απ' τους εθνικιστές είναι νομίζω χαρακτηριστικό.

3) Ένα πλουραλιστικό μοντέλο

Αυτά τα τρία στοιχεία της Κυπριακής ταυτότητας μπορούν όπως είπα και πριν, να μεταλλαγούν σε εθνική ταυτότητα. Η μη ύπαρξη κοινής θρησκείας ή γλώσσας δεν εμπόδισε ούτε τους Ελβετούς, ούτε τους Βέλγους, ούτε την πλειοψηφία των Ινδών να νοιώθουν ότι ανήκουν σε ένα έθνος. Αλλά ειλικρινά πιστεύω ότι η πιο χρήσιμη λειτουργία της κυπριακής ταυτότητας θα ήταν ο ρόλος της γέφυρας και η διάχυση ανοχής απέναντι στο διαφορετικό και το ετερογενές και η προώθηση και διαφύλαξη της ανεξαρτησίας.

Αν είναι να αντλήσουμε ένα εκπαιδευτικό μοντέλο απ' αυτή τη σκιαγράφιση, το μοντέλο όπως είπα θα είναι πλουραλιστικό. Η κυπροκεντρική αντίληψη δεν έχει να φοβηθεί και την παραμικρή λεπτομέρεια της κυπριακής ιστορίας. 'Ό,τι συνέβηκε, ό,τι γράφτηκε, ό,τι βιώθηκε σ' αυτό το χώρο, μας ανήκει. Σαν μνήμη και σαν υλικό για δημιουργία στο μέλλον. Τα σχολεία δεν πρέπει να πετσοκόβουν την ιστορία για να βολεύουν την ευθύγραμμη αντίληψη του κάθε έθνους. Ας μάθουμε, ή ας σεβαστούμε τουλάχιστον, όλες τις γλώσσες και τις διαλέκτους της Κύπρου. Είναι κακό να ξέρει κανείς ελληνικά και τούρκικα και να μην ντρέπεται να μιλά την κυπριακή διάλεκτο;

Και ας ανοίξουμε τη συζήτηση των ιστορικών αφηγήσεων για το παρελθόν. Να παρουσιαστούν τα γεγονότα και οι κυριότερες θεωρίες για τη δομή της ιστορικής πορείας. Ο πλουραλισμός προϋποθέτει όχι απλά την ανοχή αλλά και την ελευθερία της έκφρασης, της γνώμης, της σκέψης. Ο κ. Καζαμιάς έχει δίκιο ότι το συναινετικό μοντέλο αποδείχτηκε μη λειτουργικό στις ΗΠΑ. Δεν αναφέρει όμως ότι το νέο μοντέλο που αναπτύσσεται μετά τη δεκαετία του 60 είναι ακριβώς αυτό - το πλουραλιστικό που δέχεται τη διαφορά και προσπαθεί μέσα απ' το διάλογο να εμπεδώσει τη συνύπαρξη και να ερεθίσει δημιουργικές συνθέσεις.

Αν ήταν να διαλέξω ένα σύνθημα για μια κυπροκεντρική εκπαίδευση και πολιτιστική πολιτική θα δανειζόμουν μια κινέζικα φράση (που εξέφρασε και μια μικρή πολιτιστική άνοιξη στην Κίνα του 50):

Αφήστε 100,000 λουλούδια να ανθίσουν.

Και επειδή αρκετοί απ' τους νεοεθνικόφρονες διανοούμενους (δεν εννοώ τον κ. Καζαμιά που τον γνωρίζω πέραν του συγκεκριμένου κειμένου) ήταν τέως Μαοϊκοί, ελπίζω να δουν στη φράση ένα χέρι φιλίας. Μπορούν να διαλέξουν το διάλογο ή την αντιπαράθεση. Ελπίζω να είναι σοφότεροι απ' την περασμένη άνοιξη - και έτσι πιο κοντά στο πνεύμα των αρχαίων προγόνων που διεκδικούν.

Υποσημειώσεις:

[1] Gerand Noiviel, *Le Creuset fransais*, ed. du. Seuil, 1988.

[2] Eugene Weber, *Peasants into Frenchmen*, Stanford Univ. Preww 1976.

[3] Ernest Gellner, *Nations and Nationalism*, p. 57, Cornell University Press, 1983.

[4] Max Weber, *structures of power in Essays in sociology*, ed. Gerth and Mills. Oxford University Press, 1981.

[5] Βλέπε μεταδομική ανθρωπολογία και γλωσσικοκοινωνιολογία των διαλέκτων – social constructivist and contextualist theories of cultural identity – νέο φροϋδικές θεωρίες και τις σχέσεις του Εγώ με τον Άλλο στα πλαίσια του «Εθνικού Λόγου» κλπ. Ανάμεσα στα τόσα κείμενα που έχουν κυκλοφορήσει αξίζει ιδιαίτερη μνεία το κλασσικό πια βιβλίο του B. Anderson «Imagined Communities».

[6] Οι όροι Ρωμιός και Έλληνας παρά την πλαστή ταύτιση που έχουν σήμερα αναφέρονται σε δύο διαφορετικές πολιτιστικές ταυτότητες (με αντίστοιχες αναφορές στην Ορθοδοξία και τον αρχαίο πολιτισμό) που συγκρούστηκαν έντονα στη Βυζαντινή περίοδο αλλά και κατά τη συγκρότηση του νεοελληνικού έθνους. Θα μπορούσε κάποιος να δει στοιχεία αυτής της σύγκρουσης στην εκκλησιαστική διένεξη των 2 Κύριλλων στην Κύπρο στις αρχές του αιώνα.

[7] Για την φιλελληνική πολιτική των Άγγλων όσο η Κύπρος ήταν ακόμα νομικά μέρος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (και άρα οι Άγγλοι ήθελαν να ενθαρρύνουν μια τάση απαγκίστρωσης) βλέπε πολιτική-δηλώσεις Υπουργού Αποικιών Κίμπερλεϋ (διορισμένος από τον επίσης φιλέλληνα Γλαδστών), τις δηλώσεις Τσώρτσιλ καθώς και τις δηλώσεις, αντιφάσεις και υποσχέσεις του κυβερνήτη Στορς πριν την εξέγερση του 1931. Για την πολιτική του «διαίρει και βασίλευε» υπάρχουν άπειρες αναφορές που θα ήταν περιττό να αναφερθούν εδώ.

[8] Για τον ρόλο και την ευθύνη της εκκλησίας και των Χριστιανών ιθύνοντων στη διάλυση αυτής της κοινότητας (μεγάλο μέρος της οποίας προσχώρησε στον Μουσουλμανισμό και «έγιναν» Τουρκοκύπριοι) βλέπε του, ιδιαίτερα συμπαθούς στους Ελληνοκεντρικούς, Έλληνα ιστορικού Ψυρούκη στο β' τόμο της Ιστορίας της Ελλάδας, και την αναφορά του Κώστα Κύρρη στο: «Η Κύπρος μετάξι Ανατολής και Δύσης σήμερα» (1964)

[9] Βλέπε «History of Cyprus» του G. Hill, «οι σχέσεις Ε/Κ-Τ/Κ» του Μ. Ατταλίδη στον τόμο «Κύπρος» των Τενεκίδη-Κρανιδιώτη, το άρθρο «Symbiotic element in the history of the two communities in Cyprus» του Κ. Κύρρη.

[10] Για τη διαδικασία της σταδιακής εξάπλωσης του εθνικισμού των ελίτ και τη διαδικασία «εθνικού διαχωρισμού» (ethnic differentiation) μέσω των μηχανισμών της εκπαίδευσης, της εκκλησίας κλπ. βλ. το άρθρο του Π. Κιτρομηλίδη «From coexistence to confrontation. The dynamics of ethnic conflict in Cyprus» στον τόμο «Cyprus reviewed» του Μ. Ατταλίδη. Για τους «ιδεολογικούς πειθαναγκασμούς και την παιδαγωγική βία» στη δημοτική παιδεία βλ. Άννα Φραγκουδάκη. Τα αναγνωστικά βιβλία του Δημοτικού Σχολείου. Θεμέλιο 1979.

[11] Για κλασσικά κείμενα βλ. «Ethnicity» of Glazer-Moyaniham, and «Breakdown of Nations» of Leopod Koh. «Imagined Communities and the origins of the national question in the Balkans for devolution». Στα συγκεκριμένα ιστορικά πλαίσια θα μπορούσαμε να δούμε και τους όρους «Ελληνοκύπριος» - «Τουρκοκύπριος» σαν πρώιμες μορφές εθνικιστικής ταυτότητας απέναντι στον Ελληνισμό και Τουρκισμό.

[12] Νίκος Ορφανίδης, ο Ελληνισμός της Κύπρου και η Νεοελληνική Ταυτότητα, σελ. 26, περιοδικό Σύνταξη, τεύχος 31.

[13] Κυριάκος Χατζηιωάννου, Η Αρχαία Κύπρος, εις τας Ελληνικάς πηγάς, Τόμος Α', Λευκωσία, σελ. 72-73.

[14] ο.π.

[15] Γλωσσάριο Γεώργιου Λουκά, εκδ. ΚΕΕ, 1979, σελ. 18.

[16] Θέσεις ΚΚΚ και εναντίωση στην εκλογική αποχή του «Εθνικού Συμβουλίου» - Επτάδικοι.

[17] Ομιλία του Κ.Χ. «Κυπριακή Λογοτεχνία της Εικοσαετίας 1960-80». Αναφέρεται στο βιβλίο «Ποιητική συνάντηση - νεότεροι Κύπριοι ποιητές», εκδόσεις «Παρατηρητής».

Χρειάζεται Αγγλική Μετάφραση, Χρειάζεται Τούρκικη Μετάφραση, Μπροσούρες, Τραίνο στην πόλη (Ομάδα), Κυπριακή Συνείδηση - Διάλογος για μια Εμπειρία Χωρίς Όνομα (Μπροσούρα), Δεκαετία 1990-1999, 1992, Λεμεσός

From:

<https://movementsarchive.org/> - Κυπριακό Κινηματικό Αρχείο
Cyprus Movements Archive
Kıbrıs Sosyal Hareket Arşivi

Permanent link:

https://movementsarchive.org/doku.php?id=el:brochures:kipriaki_sinidisi:part4

Last update: **2020/07/14 16:17**

